

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA
Vehbi Koç Vakfı
Suna - İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetleri
Araştırma Enstitüsü Yıllık Dergisi
Yönetim Yeri: Barbaros Mh. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 Antalya Tel: +90 242 243 42 74
Faks: +90 242 243 80 13 E-posta: akmed@akmed.org.tr
Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın
Sayı: XV - 2012

Sabibi: Vehbi Koç Vakfı Adına Erdal YILDIRIM
Sorumlu Müdür: Kayhan DÖRTLÜK
Yapım: Zero Prodüksiyon Ltd., İstanbul
Abdullah Sokak No. 17
Taksim 34433 İstanbul
Tel: +90 212 244 75 21 Faks: +90 212 244 32 09
Baskı: MAS Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mh. Soğuksu Cd. No: 3 Kağıthane - İstanbul
Tel: +90 212 294 10 00 info@masmat.com.tr Sertifika No: 12055

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Hâluk ABBASOĞLU	Max KUNZE
Ara ALTUN	Thomas MARKSTEINER (†)
Oluş ARIK	Wolfram MARTINI
Cevdet BAYBURTLUOĞLU	Gönül ÖNEY
Jürgen BORCHHARDT	Mehmet ÖZSAİT
Jacques Des COURTILS	Urs PESCHLOW
Vedat ÇELGİN	Scott REDFORD
Nevzat ÇEVİK	Denis ROUSSET
İnci DELEMEN	Martin Ferguson SMITH
Bekir DENİZ	Oğuz TEKİN
Refik DURU	Gülsün UMURTAÇ
Serra DURUGÖNÜL	Burhan VARKIVANÇ
Hansgerd HELLENKEMPER	Michael WÖRRLE
Frank KOLB	Martin ZIMMERMAN

Adalya, **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) ve
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*) tarafından taranmaktadır.

Adalya is indexed in the **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) and
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*).

Hakemli bir dergidir / A peer reviewed Publication

Editörler / Editors

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA
Remziye BOYRAZ SEYHAN
Tuba ERTEKİN

İngilizce Editörleri / English Editors

İnci TÜRKOĞLU
Mark WILSON

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY
Tel: +90 242 243 42 74 • Fax: +90 242 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Işın Yalçınkaya – Kadriye Özçelik <i>Karain Mağarası'nın Kültürel ve Çevresel Verileri Işığında Anadolu Orta Paleolitik'inin Değerlendirilmesi</i>	1
Tarkan Kahya <i>The Rock-cut Tomb on the Düver Peninsula: An Early Example from Pisidia and Remarks on Cultural Interactions</i>	13
Hatice Pamir – İnanç Yamaç <i>Antiokheia ad Orontes Suyolları</i>	33
Hamdi Şahin <i>Korykion Antron'daki Tapınak Zeus Tapınağı mıdır?</i>	65
Filiz Dönmez-Öztürk <i>Ordo Senatoriusa Mensup Lykialıların Prosopografyası</i>	81
Julian Bennett <i>The Garrison of Cilicia during the Principate</i>	115
Ümit Aydınoglu <i>Kanytella Nekropolisi: Yeni Buluntular Işığında Bir Değerlendirme</i>	129
Senem Özden-Gerçeker <i>Two Italian Sigillata Fragments from Perge</i>	159
Mehmet Özsait – Guy Labarre – Nesrin Özsait – İlhan Güceren <i>Sites et statuts des communautés en Pisidie: l'exemple des Hadrianoi et des Moulasseis</i>	171
Aliye Erol-Özdizbay <i>Perge Sikkelerinde Agonistik Ödül Taçları</i>	203
Özgür Turak <i>An Attic-Type Dionysiac Sarcophagus from Perge</i>	223
Ayşe Aydın <i>Dağlık Kilikia'da Yeni Keşfedilen Merkezi Planlı Yapılara İki Örnek: Küstüllü-Felicek ve Hisar'daki Tetrakonkhos Planlı Yapılar</i>	247
Georges Kiourtzian <i>Selçuklular Beklerken: 1199'un Küçük Asya'sında Alanya Surlarından Bir Yazıt</i>	265
Nida Naycı <i>Integrated Management Policies in Archaeological Sites and the Involvement of Local People: Proposals for the Ancient Olba Territorium, Mersin</i>	275

Selçukluları Beklerken: 1199'un Küçük Asya'sında Alanya Surlarından Bir Yazıt

Georges KIOURTZIAN*

Burada ilk kez yayınlanan yazıt Bizans Dönemi'nde Kalonoros adıyla bilinen Alanya'da ele geçmiştir (Res. 1). 2007 yılında Bedesten'in kuzeyindeki Hisariçi Mahallesinde gerçekleştirilen çalışmalar sırasında tesadüfen bulunmuştur. Yazıtın üzerine kazındığı kireçtaşı lento, bir sarnıcın duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır¹. Yazıt bugün Alanya Arkeoloji Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

Eksik durumdaki söz konusu lento iki parçadan oluşur (toplam uzunluk 115 cm; yükseklik 18 cm; kalınlık 12,5 cm). Metni meydana getiren üç satırın da başlangıcı ne yazık ki bugün eksiktir², böylelikle de bizi çok önemli bilgilerden yoksun bırakır.

Metin şöyledir:

[---]ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων φυλάττειν κὲ καττωχυρῖν πό-
[λιν---τ]ῶν ὑπεναντίων, τοῦτο σπεύσας πεποίηκεν πολλοῦ γὰρ πόθου
[---]καλουμένου, οὗ ἢ κλήρα τοῖς κληρ(ονόμοις) πάλ(ιν) εἰς κληρουχ(ίαν), ἔτους ,ςψη΄,
μη(νὶ) Δεκ(εμβρίῳ)

[...] barbarların akınlarına karşı, ke[nti] her yandan surlarla çevirmek ve korumak için
[...] düşmanların... onu ivedilikle ve çok şevkle gerçekleştirdi
[...] adlı [...], ki onun mirası varislerine, bak olarak, yeniden intikal eder; 6078 yılı
(=M. 1199), Aralık ayı

Tüm satırlarda çok sayıda ligatür, üçüncü satırda ise yoğun şekilde kısaltma kullanıldığı görülüyor³,

* Prof. Dr. Georges Kiourtzian, Collège de France, Bibliothèque byzantine 52, rue du Cardinal Lemoine F-75005 Paris.

Alanya Arkeoloji Müzesi'nin yazıtın bulunduğu dönemdeki müdürü Dr. İ. Karamut'a, şimdiki müdürü S. Türkmen'e ve müzenin diğer görevlilerine müteşekkirim. Bu çalışmanın hazırlanmasındaki yardımından dolayı Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi'nin müdürü Prof. Dr. Scott Redford'a da teşekkür ediyorum. Bu makale eş zamanlı olarak Adalya'da Türkçe, Revue des études byzantines 70, 2012'de Fransızca yayınlanmaktadır.

¹ M. O. Arık - Z. K. Bilici, "Alanya Kalesi 2007 Yılı Çalışmaları", Anmed 6, 2008, 1, 2 Res. 1. İçkaleye yakın sarnıç Selçuklu yapısı olmayıp, çok daha geç bir döneme aittir.

² Yazıt, manzum düzende yazılmış görünüyor ancak bugünkü eksik hali, ölçüyü kesin olarak saptamaya izin vermiyor.

³ Burada sunduğumuz çalışmamızdan önce Prof. I. Şevçenko söz konusu yazılı belgeyi yayınlamakla kısıpca incelemiştir. Prof. Dr. S. Redford'un nezaketi sayesinde, vefatı bizi üzen bu saygıdeğer Bizans tarihi ve uygarlığı uzmanının hazırlık niteliğindeki notlarına ulaştım. Kendisinin birkaç noktada, ve özellikle üçüncü satırda, benimkinden ayrılan yorumunu okuyucuya sunmak istiyorum. I. Şevçenko yazıtı şöyle okumuş: [---]αλουμένου {OY} ἢ κλήρατο ἰς κλήρ(ον) πάλ(ιν) εἰς κληρουχ(ίαν) ve ilginçtir ki, 1099 tarihini önermişti.

bunların hepsi eğik aksanla belirtilmiş. Birinci satırdaki A ve Y gibi birkaç harf dışında metin büyük harflerle yazılmış. Belirgin ve okunaklı kazıma tekniği zarıflığıyla öne çıkmıyor, ancak anıtsal niteliğe sahiptir.

Alanya kitabesi hiç şüphe yok ki bir anma yazıtıdır; kitabenin bugün eksik olan bölümünde adı ve mevkii kuşkusuz zikredilmiş olan bir kişi tarafından kenti koruyan sur duvarlarının yapımının, daha doğrusu onarımın anısını yaşatmaktadır. Kitabeye göre bu kişi pek yakın olduğu sezilen bir tehlikeye karşı şehir surlarını tamamlamakta acele etmiştir. Kitabenin korunmuş olan bölümünde düşmanın kim olduğundan da söz edilmez. Söz konusu düşman "barbarlar" sözcüğüyle tanımlanmıştır ki, Bizanslılar her türlü yabancı düşmanı ya da halkları bu kelimeyle ifade ediyorlardı. Neyse ki, Alanya kitabesi kesin olarak, Bizans takviminin Miladi takvimdeki 1199 yılına denk gelen 6078 yılına tarihlenmektedir.

Burada cevaplamaya çalışacağım belli başlı sorular şunlardır: Kitabenin yazıldığı dönemde genelde Küçük Asya'da ve özelde Kalonoros bölgesinde tarihsel koşullar nelerdir? Kent surlarını yaptıran kim olabilir? Kenti tehdit eden düşman hangisi olabilir?

1. Küçük Asya'da Dönemin Siyasi Koşulları

Kalonoros'un içinde bulunduğu daha geniş coğrafyaya, kısaca Küçük Asya'ya ilişkin 12. yy.'ın en sonlarında var olan kuvvetler üç tanedir. Konstantinopolis tahtında 1199'da III. Aleksios Angelos Komnenos (1195-1203) oturmaktadır. İç ayaklanmalar ve türlü entrikaların yiyip bitirdiği hükümdarlığı, İmparatorluk için bir felaketler zincirinden ibarettir⁴. Taşradaki durum da daha iyi değildir: Birçok eyaletin tamamı imparatorluğun kontrolünden çıkmış, bunların bir kısmı düşmanlar tarafından işgal edilmiş, diğerleri ilk fırsatta Bizans vesayetinden kendi iradeleriyle ayrılmaktadır⁵. Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah (1197-1204) yönetiminde İmparatorluğun aleyhine batıya doğru genişleyen ve Bizanslıların elinde sadece Küçük Asya'nın kıyı şeridini bırakan Anadolu Selçukluları, Bizanslıların karşısındaki en tehlikeli devlet gibi görünmektedir⁶. Bir diğer önemli politik etken de, özellikle 1198'den sonra, Ruben hanedanından II. Leon'un Germen İmparatorundan kraliyet tacını elde etmeyi başararak kendini Kilikia Ermeni Kralı I. Leon (1198-1219) ilan etmesiyle güçlenen, Kilikia'daki Ermeni varlığıdır⁷. Leon, Malazgirt savaşından (1071) sonra yavaş yavaş ortaya çıkan Ermeni derebeyliklerini egemenliği altına almayı ve geçmişte Bizans'a ait olan Kilikia'da Ermeni Krallığını kurmayı başarır. Gerçekten de Bizans yazılı kaynaklarının 1176'deki Myriokephalon yenilgisinden kısa bir süre sonra Kilikia'dan söz etmeyi bırakmaları⁸ Ermeni topraklarının eski Bizans eyaletinin sınırlarını aşmış olmasa bile en azından tamamını kapsadığını gösterir. İlerde göreceğimiz üzere Kalonoros kitabesi de bu varsayımı destekler niteliktedir. Dış güçler de (Ortadoğu'da Latin Krallıkları, Orta Asya'da

⁴ G. Ostrogorsky, *Histoire de l'État Byzantin* (yeniden baskı 1983) 431-436.

⁵ Taşradaki bu özerklik eğilimi 12 yy.'ın ikinci yarısında yaygınlaşan bir olgudur ve Bizanslılar için olumsuz sonuçlanan 1176'daki Myriokephalon Savaşı'nın da bunda payı vardır; bk.: J.-C. Cheynet, *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)* (1990) 451.

⁶ C. Cahen, *La Turquie pré-ottomane* (1988) 5-7 bölümler, 49-97; M. Bayram, "State formation among the Seljuks of Anatolia", bk.: G. Leiser (ed.), *Les Seldjoukides d'Anatolie, Mésogéios Méditerranée 25-26* (2005) 137-155; A. Başan, *The Great Seljuqs, A History* (2010) 156-165.

⁷ J. Durand - D. Giovannoni - I. Rapti (eds.), *Armenia Sacra, Mémoire chrétienne des Arméniens (IVe-XVIIe siècles)*. Catalogue de l'exposition, Paris, Musée du Louvre (2007), bk.: C. Mutafian "L'Arménie cilicienne (XIIe-XIVe siècles)", 227-229.

⁸ Bk.: y.dn. 5. Cheynet 1990, 451.

Moğollar ya da Mısır'daki Arap hanedanları) rakip üç devlet üzerindeki, lehte ya da aleyhte, nüfuzlarını kullanmaktadırlar ancak hepsinden önce 12. ve 13. yy.'ların dönüm noktasında Küçük Asya'da başlıca önem taşıyan kuvvetler adını saymış olduğumuz üç tanesidir.

Bunların her birinin bölgeye yönelik algısı kendine özgüdür: Bizanslılar için burası son derece stratejik ve elde tutmak istedikleri bir "Bizans" eyaleti; Selçuklular için denizlere hemen açılmanın tek yolu; Ermeniler içinse yeni bir devletin sinesinde ulusal ölüm kalım meselesidir. Öte yandan Kilikia ve komşu bölgeler verimli topraklara sahiptir ve limanları ticaret yolları üzerinde ilk sıradadır. Bu bölgeye sahip olmak Orta Asya ve Suriye arasındaki yollara olduğu kadar Güney Akdeniz'deki deniz ticaretine de egemen olmak demektir. Esasen Bizanslılar, Suriyeliler, Ermeniler, Latinler ve Türklerden oluşan Kilikia nüfusunun yarattığı kozmopolit ortamın sebebi de budur⁹.

2. Kalonoros

Dahil olduğu Pamphylia (Provincia Pamphilia)¹⁰ ile Kilikia arasındaki sınırda yer alan Bizans kenti Kalonoros'un¹¹ eski adı Coracesium, ya da Κορακήσιον'dur. Şehir gelişimini Antalya körfezindeki coğrafi konumuna borçludur¹².

Kalesi ve limanıyla Antik Yunan ve Roma'dan beri deniz ticaretinde önce çıkan şehir, Erken Bizans döneminde Side'ye bağlı ve sadece birkaç dini liderinin adını bildiğimiz bir piskoposluktur¹³. Kalon Oros adı ya da kaynaşmış kısaltılmış biçimi olan Kalonoros, Bizans literatüründe 8. ila 9. yy.'lar arasında ortaya çıkar¹⁴. Bununla beraber, Kalonoros Bizans yönetiminde belirli bir öneme sahipse de, en görkemli dönemini şehri fetheden Selçuklulara, 1221'den hemen sonra Sultan I. Alaeddin Keykubad (1220-1237) buraya kışlık ikametgahını kurduğu zamanki saygınlığına teslim etmek gerekir. Fatihinin şerefine bir kez daha isim değiştirerek Ala'iyya (bugünkü Alanya adının türediği) adını alan kent, o zamandan sonra içinde bütün ülkelerden tüccarların ve malların bulunduğu Akdeniz'in en işlek limanları arasında yer alır¹⁵. Kent Batılılar tarafından Candelore ismiyle bilinir¹⁶.

⁹ G. Dédéyan (ed.), Histoire du peuple arménien (2008) 336-339.

¹⁰ E. Honigmann, Le Synekdemōs d'Hiéroklès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre (1939) 30 (682, 8).

¹¹ H. Hellenkemper - F. Hild, Lykien und Pamphylien (TIB 8) (2004) krş. Kalon Oros 587-594.

¹² S. Redford - G. Leiser, Taşa Yazılan Zafer, Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi / Victory Inscribed, The Seljuk *Fetihnâme* on the Citadel Walls of Antalya, Turkey (2008) bk.: Bölüm II, "Yazıt ve Bulunduğu Ortam" 11-28'de Antalya Körfezi ve çevresinin tarihi hakkında doyurucu bir inceleme sunar.

¹³ G. Fedalto, Hierarchia Ecclesiastica Orientis, I, Patriarchatus Constantinopolitanus (1988) 241-242'de piskoposlardan Theodolos (-381), Matidianos (-431), Obrimos (-451), Niketas (-681) ve Konon'a (-691) işaret eder.

¹⁴ Örnek vermek gerekirse, bugün bilinen son piskopos (bk.: y.dn. 13) şu unvanı taşır: Κόνων ἐλέφ Θεοῦ ἐπίσκοπος Κορακήσιου τῆς Παμφύλων ἐπαρχίας... TIB'nin yayıncılarına göre (bk.: y.dn. 10, 587) *Kalon Oros* biçimi 724 yılından itibaren ortaya çıkar; V. Laurent, La vie merveilleuse de Saint Pierre d'Atroa (Subsidia Hagiographica 29) (1956) 41'e göre "yer adı 9. yy.'dan öncesine ait olmamalıdır..." ve eski Κορακήσιον'un yeni adı "...müşteriler ve hayranlar tarafından" üretilmiştir. "Gerçekten de, [...] azizin ziyaretçilerine bol bol dağıttığı şifa ve lütuf nedeniyle Güzel Dağ olarak değil, İyi Dağ ya da Şifalı Dağ olarak anlamalıyız".

¹⁵ C. Mutafian, La Cilicie au carrefour des Empires I (1988) 416.

¹⁶ Kalonoros'un Sultan I. Alaeddin Keykubad tarafından fethinden sonra geçirdiği isim değişiklikleri (Ala'iyya → Alanya) ve Candelore'nin Batı dillerindeki farklı biçimleri hakkında, TIB (bk.: y.dn. 10, 587) dışında bk: M. Nystazopoulou, "Γράμμα τοῦ ἱερέως καὶ νομικοῦ τῶν Παλατίων Νικήτα Καραντηνοῦ πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς ἐν Πάτιμφ μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (1256)", bk.: Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὁρλάνδον II (1966) 301 ve dn. 53-55.

3. Metin İncelemesi

Kenti, ve elbette ki civarını da, tehdit eden barbar akınları daha fazla ayrıntı olmaksızın 1. satırda söz konusu edilir. İlkin şunu söylemek gerek: bu “barbarların” kim olduğunu bilmediğimiz gibi gerçekleştirilen işlerin miktarı hakkında da hiç bir bilgimiz yok. Acaba 1. satırda bulunan mastar halindeki iki fiil (φυλάττειν κὲ καττωχυρῖν, “kenti her yandan surlarla çevirmek ve korumak”) Kalonoros’un yeni kuleler ve surlarla tahkim edildiği anlamına mı geliyor? Söz konusu olan genel bir onarım mı? Yoksa muhtemelen bu tür kitabelere özgü retorik’in önemini abarttığı sınırlı bir girişim mi? Kitabede daha fazla ayrıntı olmasının yanında, ayakta kalmış Alanya kent surları üzerine bir araştırmanın eksikliği de bu sorulara kesin cevaplar vermemizi engelliyor¹⁷. Ancak kesin gibi gözükken şey Selçuklu fethinden önce kentin istihkâm yapılarıyla donatılmış olduğudur.

Özellikle “düşmanlar”ın (l.2) Kalonoros üzerindeki tehdidi kendini adamakıllı hissettirdiği için, kitabenin de söylediği gibi, işlere “ivedilikle” başlanmış gibi gözüküyor.

Böyle olmakla birlikte en önemli şey üçüncü satırda veriliyor ki, orada kitabenin tarihi ve, ondan biraz önce, ilk okumada anlaşılması güç olan şu cümle bulunuyor: οὗ ἡ κλήρα¹⁸ τοῖς κληρ(ονόμοις) πάλ(τιν) εἰς κληρουχ(ίαν), “varislerine, hak olarak, yeniden intikal eden mirası”. Buradaki ifade κλήρα, κληρονόμος ve κληρουχία sözcükleri üzerine kurulu bir kelime oyunu görünümünü alıyor. Birbirini izleyen kısaltmalar epigrafın işini zorlaştırıyor, özellikle de kesin olmamasına karşın, bana en mantıklı çözümmüş gibi görünen κληρ(ονόμοις) kısaltması¹⁹. Şu halde söz konusu kelimelerin anlamı ne olabilir?

Görünüşe göre burada bir Bizans imparatorluk kitabesiyle karşı karşıya değiliz. Öylesi bir durumda imparatorun ismi ve uzun unvanlarının yayılımı metnin ilk bölümünün kaybına rağmen geride bir iz bırakırdı; taş yüzeyinde bunu destekler nitelikte hiçbir şey bulunmuyor²⁰.

¹⁷ Eğer benim bir yanlışım yoksa, halen antik Kalonoros kentini çevreleyen surlar için yapılmış herhangi bir kaynak çalışma mevcut değildir. Turist rehber kitaplarına göre bugün görülen surlar Selçuklu Dönemi’ne tarihlenir. İnşaat olsun, onarım olsun, Sultan I. Alaeddin Keykubad’ın saltanatında 1226 yılı civarında inşa edilmiş limana hâkim konumda bulunan Kızıl Kule örneğindeki gibi yeni kuleler olsun, birtakım tahkim çalışmalarını yapılmış olduğu su götürmez. (C. Foss - D. Winfield, *Byzantine Fortifications, An Introduction* [1986] 11 Res. 39; ayrıca bk.: S. Redford, “The Seljuqs of Rum and the Antique”, *Muqarnas* 10 [Essays in Honor of Oleg Grabar] [1993] 149-151). Böyle olmakla birlikte, kitabemizin de ortaya koyduğu gibi, şehri koruyan surların bir bölümü Selçuklu fethinin çok öncesindedir ve özellikle Komnenoslar dönemine tarihlenir (bk.: Foss - Winfield, age. 174 dn. 48).

¹⁸ İlk anlamı “pay” yahut “miras” olan Ortaçağ günlük konuşma Yunancasına ait bu sözcük için krş. E. Kriara, *Λεξικό τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας* VIII (1982) κλήρα sözcüğü.

¹⁹ Aynı şekilde, üçüncü satırdaki ΠΑΛΣ kısaltmasının, πάλ(αι) = uzun zamandan beri yerine πάλ(τιν) şeklindeki çözümü bana en mantıklısı gibi görünüyor.

²⁰ Örnek olarak E. Markè, “Ο Άγιος Γεώργιος τῆς Μεγάλῆς Γέφυρας”, bk.: *Μνήμη Μανόλη Ἀνδρονίκου* (1997) 146-149, 1015 tarihli kitabe: Ἐκτίσθη τὸ τοιοῦτον κάστρον ἐπὶ βασι(λείας) Βασιλείου κ(αὶ) Κωνσταντίνου μ(ε)γ(άλων) βασιλέων κ(αὶ) αὐτοκράτορων τῶν πορφυρογεννήτων...; C. Asdracha, *Inscriptions protobyzantines et byzantines de la Thrace orientale et de l’île d’Imbros (IIIe-XVe siècles)* (2003) 309 no. 90, 1064 tarihli kitabe: Ἀνεκνήσθη ἡ π[ύλη] ταύτη ἐπὶ Κωνσταντ(ίνου) μεγάλου βασιλέος κὲ αὐτοκράτορος Ῥωμέων κὲ Εὐδοκίας α(ὐ)γουστής; C. Foss, “Anomalous Imperial Inscriptions of the Walls of Constantinople”, bk.: *Studies Presented to Sterling Dow* (1984) 85-86, 1187 tarihli kitabe: Προστάξει αὐτοκράτορος Ἀγγέλου Ἰσαακίου, πύργος ἐκ παραστάσεως...; III. Aleksios Angelos Komnenos dönemi için, vaktiyle Bizans başkentinin surlarının Kharisios Kapısı’nda yer alan on bir üçlükten oluşmuş *iambik* ölçülü hayran olunacak bir kitabenin varlığından haberdar oldum (en son yayın için bk.: R. Janin, *Constantinople Byzantine* [1964] 281-282); J. Covel, *Voyages en Turquie, 1675-1677*, J.-P. Grégois (ed. ve çev.) (*Réalités Byzantines* 6) (1998) 372 no. 29 1210 tarihli yeni bir kitabe olup Theodoros Laskaris’in Bursa surlarında yaptırdığı bir onarımın anar; oldukça eksik olan metnin başlangıcını şöyle tamamlıyorum: ...φρού[δ]ην... κύκλω ἄναξ [ἀνακε]νίσας Κομνη<ν>δος Θεόδωρος ὁ Λά[σ]καρις... İmparatorun doğrudan ya da dolaylı ilgili olduğu tahkim çalışmaları için isminin ve unvanlarının mutlaka anılması gerektiğini belirtelim. Sadece

Kitabe bir Bizans *strategos*undan da geliyor olamaz çünkü yazıtta surları yaptıran kişinin "miras"ını (yani, kent ve çevresini) varislerine intikal ettirmesi temenni ediliyor. Oysa ki, bir Bizans askeri valisinin mevki ve hakları mirasla kendi soyundan gelenlere, en azından ilke olarak, aktarılamaz²¹.

Gerçekten de bölgenin biraz karmaşık bu siyasi durumunu anlamamıza yardım eden açıklayıcı bilgi, günümüze Eçmiadzin yazması ve Venedik yazması halinde iki farklı versiyonda ulaşan bir Ermeni belgesinde, Kundestabl Sempad²² (1208-1276) tarafından yazılmış *Küçük Ermenistan Krallığı Vakayinamesinde* bulunuyor.

4. Sempad'ın Vakayinamesi

Sempad kroniğine 952 yılıyla başlar, 1152'ye kadar daha eski Ermeni vakayinamelerini tekrar etmekten başka bir şey yapmaz, fakat bu tarihten itibaren Küçük Ermenistan'ın başkenti Sis'teki (Kozan) kraliyet arşivlerinden, ya da kişisel arşivlerinden aldığı bilgileri kullanır²³.

Sempad, I. Leon'un 1198'in Ocak ayında, 6 Ocak'taki Epifania Yortusunda gerçekleşen taç giyme törenini anlatırken yeni Ermeni Krallığı ileri gelenlerinden törende hazır bulunanların adlarını kayda geçirir²⁴: Din adamlarıyla başlayan bu liste Ermeni krala bağlı baronlar ve farklı sınıftaki derebeyleriyle devam eder. Burada baronlar listesindeki iki isim bizi özellikle ilgilendiriyor, "Baron Adam, Bagras Derebeyi"²⁵ ve torunu, "Baron Kyr Vart, Aghol ve Godrad Derebeyi"²⁶. Venedik elyazmasında Kyr Vart konusunda ilave bir yer adı daha bulunuyor zira baron burada aynı zamanda "Galonoros prensi..." olarak zikrediliyor²⁷. Şu halde durum aydınlanıyor gibi: Kalonoros 1198'de artık Bizans

iki durumda İmparatorluk izninden muaf olunabilir: Ya çalışmalar acildir, ya da kentin yetkilileri tarafından önemsiz sayılmışlardır (G. Kiourtzian, "Note prosopographique sur une inscription du rempart de Thessalonique, 861/862", REB 49 [1991] 252).

²¹ Kendisine burada teşekkürlerimi iletmek istediğim J.-C Cheynet bu hususta şunu belirtti: "Alanya kitabesi şaşırtıcı bir öge içeriyor ki, o da kalenin miras hakkının intikali. O dönemde Bizans imparatorları eyalet valilerine *pronoiai* dağıtıyorlardı. Söz konusu *pronoiai*, bazen eyalet ölçeğindeki, vergi gelirlerinin birinden başkasına hukuken intikalinden ibaretti, ancak bunlar hayat boyu olma şartı taşıyordu. Oysa kitabede söz konusu olan miras yoluyla geçirilebilir bir hak. Bunun nedeni de bu haktan yararlanan kişinin üst düzey bir Bizans memuru değil bağımsız bir yönetici olması..."

²² Eçmiadzin elyazmasını temel alan Chronique du Royaume de la Petite Arménie par le Connétable Sempad, Kundestabl Sempad'ın Küçük Ermenistan Krallığı Vakayinamesi'nin ilk çevirisi E. Dulaurier, tarafından Recueil des historiens des Croisades. Documents arméniens I (1819) (tekrar basımı 1969) 605-680 adlı eserde yapılmıştır (bundan sonra dipnotlarda Chronique du Royaume de la Petite Arménie, E. Dulaurier [çev.] şeklinde alıntılanacaktır). La Chronique attribuée au Connétable Smbat, Kondestabl Smpat'a atfedilen Vakayiname'nin diğer bir çevirisi de G. Dédéyan tarafından Documents relatifs à l'histoire des Croisades (1980)'da yapılmıştır. Venedik elyazmasındaki edisyona sadık olan bu tercümede özgün metin daha iyi durumda gibi görünmektedir fakat bazı eksikler içerir (bundan sonra dipnotlarda Chronique attribuée au Connétable Smbat, G. Dédéyan [çev.] şeklinde alıntılanacaktır). Bu makalede karşılıklı olarak birbirini tamamlayan iki tercümeyle de kullandım. Özel isimler ve yer adları için daha kullanışlı olduğu için E. Dulaurier'nin metnindeki yazım ve transliterasyona sadık kaldım: Smbat yerine Sempad, Lewon yerine Leon, Kervard yerine Kir Vart, Kalawnawraws yerine Galonoros.

²³ Chronique du Royaume de la Petite Arménie, E. Dulaurier (çev.) 618.

²⁴ Eçmiadzin elyazmasıyla günümüze intikal eden metnin bize söylediği bu iken (bir önceki dn. age., 636), Venedik elyazması (a.dn. 27), Ermenistan Kralı'nın taç giyme törenine katılıp katılmadıklarını belirtmeksizin I. Leon dönemi dini ve mülki erkan üyelerinin listesini verir.

²⁵ Chronique du Royaume de la Petite Arménie, E. Dulaurier (çev.) 636.

²⁶ Chronique du Royaume de la Petite Arménie, E. Dulaurier (çev.) 638. H. Adjarian, Hayoc' anjnanunneri bararan V (1962) 72, Kyr Vart sözcüğü; W. H. Rüd-Collenberg, The Rupenides Hethumides and Lusignans, The Structure of the Armeno-Cilician Dynasties (1963): Hethumides Lampron'u *stemma*'ları, no. 68b ve c.

²⁷ Chronique attribuée au Connétable Smbat, G. Dédéyan (çev.), 80 ve dn. 72. Yine de Eçmiadzin elyazmasındaki metnin bir yerinde Kyr Vart'ın Galonoros derebeyi olduğu söyleniyor (a.dn. 31).

İmparatorluğu'nun yönetiminde olmayan, I. Leon'a bağlı bir Ermeni derebeyliğidir. Ancak bu ille de Konstantinopolis İmparatorunun Kalonoros bölgesi ve Ermeni derebeyi üzerinde hiçbir nüfuzu olmadığı şeklinde, en azından kuramsal olarak, anlaşılmalıdır²⁸. Germen imparatoru gibi, III. Aleksios Angelos Komnenos'un da I. Leon'a tahta çıkışı için altın bir taç göndermiş olması²⁹ Konstantinopolis'in niyetini açığa vurmaktadır. Her ne olursa olsun 1199'da Kalonoros Ermeni kökenli bir baron tarafından idare edilmektedir, Kyr Vart isimli bu şahıs çok daha önemli bir kişinin, Ermeni Kralının güvenilir adamı Baron Adam'ın torunudur. Bir baron olarak Kyr Vart unvanlarını ve topraklarını çocuklarına aktarma hakkına sahiptir. Bu da kitabenin yazarının üçüncü satırdaki temennisini tamamen anlaşılır kılar.

1198'de I. Leon'un taç giyme törenine katılan aynı Kyr Vart'tan³⁰ Sempad'ın *Vakayinamesi* 1221 yılında tekrar söz eder: "Kral [I. Leon] ve Baron Adam'ın yaşamı sona erdikten sonra, Sultan İzz-eddin [İzzeddin Keykavus] öldü. Yerine kardeşi, kendini astrolojiye vermiş bilge prens Alz-eddin [I. Alaeddin Keykubad] geçti. Ne zaman ki, Hristiyan ve Müslüman bütün milletlerden toplanmış sağlam bir ordunun kendini desteklediğini gördü, Baron Adam'ın torunundan Galonoros kalesini aldı..."³¹.

Böylelikle şimdi üçüncü soruya cevap arayabiliriz: Kendilerinden o denli korkulan barbarlar kimlerdir? Yunan dilinde yazıldığından kitabenin Bizanslıları kastettiği düşünülemez. Doğaldır ki, barbarlar sözcüğü Ermenileri de betimlemiyor çünkü Kalonoros'un yöneten bir Ermenidir. O halde kalan tek olasılık söz konusu sözcüğün Selçuklularla ilgili olduğudur; Ermeni tarihçi tarafından aktarılan olayların seyri de bu savı destekler niteliktedir.

Fakat bu durumda kendimize şu soruyu sorabiliriz: bir Ermeni baronu tarafından yönetilen bir kentin kitabesi neden Ermenice değil de Yunanca yazılmıştır? Kalonoros, elbette ki, nüfusunun çoğunluğunu Ortodoks Rumların oluşturduğu bir şehirdir, fakat bu tek neden değildir. Baron Adam'ın ailesi gibi torunu Kyr Vart'ın ailesi de Ermeni kökenli olmakla birlikte muhtemelen uzun zamandır Kalkhedon (Ortodoks) inancına mensuptur³². Bizans İmparatorluğu'nun hizmetinde olan, çoğu zaman çift ana dilli ve Ortodoks inancına

²⁸ Bu Ermeni derebeyinin durumu 11. yy.'ın sonunda birçok Bizans valisinininkini çağrıştırmaktadır. Türk istilasıyla birlikte söz konusu valiler yeni egemenler nezdinde meşruiyet kazanmak için çaba sarf ettiler. Bunlar arasında en bilinen örnek mührünün üzerinde hem dük hem de emir yazılı Melitine'li Gabriel'dir. (G. Zacos, *Byzantine Lead Seals*, J. W. Nesbitt [ed.] [1984] cilt 2 no. 464). Hem Türkler hem Bizanslılar tarafından kabul görmek isteyen Gabriel gibi, Kyr Vart da büyük olasılıkla hem Ermeni Krallığı hem de Bizans tarafından yasal olarak tanınmak istiyordu. Ayrıca bk.: S. Métivier, *Les Maurozômai, Byzance et le Sultanat de Rum. Note sur le sceau de Jean Comnène Maurozômès*, REB 67, 2009, 197-207.

²⁹ Ermeni tarihçiler bu olaydan elbette bahsetmiştir: *Chronique attribuée au Connétable Smbat, G. Dédéyan* (çev.) 72 ve dn. 5 (F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*, II, 1025-1204 [1995] 324).

³⁰ y.dn. 24.

³¹ *Chronique du Royaume de la Petite Arménie* (1869) E. Dulaurier (çev.) 645. Venedik elyazması bu bölüme yer vermiyor.

³² A. Sirinian, "Da Drazark a Roma: Una pagina di storia ciliciana nel colofone del manoscritto Arch. Cap. S. Pietro B 77", bk.: *Dall'Italia e dall'Armenia, Studi in onore di Gabriella Uluhogian* (2004) 74-75'da tercüme edilmiş 1221 tarihli bir elyazmasının ketebesinde Baron Adam hakkında ilginç bir bilgi bulunur: "...onun [I. Leon] için değerli bir prens vardı ki ismi Adam'dı: Ermeni soyundan geliyordu fakat Kalkhedon Konsili'ni izleyen Bizans inancına mensuptu..." (satır 50-54). Bu bilgiyi Sayın I. Rapti'ye ve Sayın M. C. Mutafian'a borçluyum; kendilerine burada teşekkür ediyorum. Aynı zamanda *Chronique attribuée au Connétable Smbat, G. Dédéyan* (çev.) 32, Giriş bölümünde tercüman şunu belirtiyor: "Bizans (Kalkhedon) inancına bağlı Ermeni asillerle, ki metin onları Bizans ırkından gelen insanlar haline getiriyor, gerçekten Bizans kökenli asiller arasında çoğu zaman ayırım yapmak zordur..."

mensup Hellenleşmiş bu Ermeniler çok sayıdadır ve burada üzerinde durulmasını gerektirmeyecek kadar iyi incelenmiştir³³. Kitabenin üçüncü satırının başında, καλουμένου ortacından hemen önce, ne yazık ki tam da surların yapımından sorumlu kişinin isminin bulunduğu varsaydığım yerde bir hasar mevcut. Burada Kyr Vart³⁴ (Ermenice *vart*, Yunanca ῥόδον anlamındadır) adının Yunancadaki şeklini görmek ilginç olurdu. Bu adın Bizans kaynaklarında sıkça rastlanan Vartanios ya da Vardas olması mümkündür.

Sonuç

Gerçekleştirilmiş olan çalışmaların yoğunluğunu kestiremesek de Alanya kitabesi, Selçuklu fetihleriyle karşı karşıya kalan bir Küçük Asya şehrinin kara surları üzerine önemli bir örnektir. Bu kısa metin sadece bölgedeki askeri-politik durumunun karmaşıklığını değil, Konstantinopolis'in Haçlılar tarafından alınmasından beş yıldan da az bir süre önce, farklı ulusların birbiriyle karıştığı Küçük Asya'nın bu güney kıyısının kozmopolit niteliğini de gösterir.

Kitabenin bu taş bloğa kazınması esnasındaki tarihsel koşulların çözümlenmesi kent ve çevresinin, en azından 1198 yılından beri Kilikia Ermeni kralı I. Leon'a bağlı ve Kalkhedon inancına mensup Ermeni baronu Kyr Vart tarafından yönetildiğini ortaya koymaktadır. Kalonoros 1221'de Selçukluların eline geçecektir.

Kentin I. Alaeddin Keykubad tarafından fethedilmesinden önceki askeri hareketleri ya da muharipler arasındaki gizli pazarlıkları ayrıntılarıyla bilmiyoruz³⁵. Sempad *Vakayinamesi*'nde Sultanın "Hıristiyan ve Müslüman bütün milletlerden toplanmış sağlam bir ordunun" desteğini almış olduğunu ve "Adam'ın torunu Kyr Vart'tan Galonoros kalesini³⁶" en sonunda aldığını bildirir.

Varsayım olarak kitabenin üçüncü satırının başlangıcını şu şekilde tamamlamak: [-- κὺρ Βάρδα] καλουμένου, οὗ ἢ κλήρα τοῖς κληρονομοῖς) πάλ(τι) εἰς κληρουχί(αν), ve şöyle çevirmek olasıdır: "mirası varislerine hak olarak yeniden intikal eden [Kyr Vardas] adlı [...]". Gerçekten de fetihden sonra Sultan I. Alaeddin Keykubad, Kyr Vart'ın kızıyla evlenecek, kitabedeki bu dilek de bir bakıma gerçekleşecektir³⁷.

³³ G. Dédéyan (ed.), *Histoire du peuple arménien* (2008) 308-326.

³⁴ Bizanslılarda yabancı isimleri Hellenleştirme geleneği çok yaygındır: Vahram → Vrahmios, Gagik → Kakikios (G. Kiourtzian, *Note prosopographique*, y.dn. 20'de age., 250-251, Selanik kenti surlarının bir kulesindeki çalışmaların ilerlemesini denetleyen *imparatorluk Strator*'u Κακίκης vakası.

³⁵ Krş. S. Redford, *The Seljuqs of Rum*, y.dn. 17'de age., 149, ve A. Eastmond, "Gender and Patronage between Christianity and Islam in the Thirteenth Century", bk.: *First International Byzantine Studies Symposium*, Proceedings, Istanbul (2010) 78.

³⁶ *Chronique du Royaume de la Petite Arménie*, E. Dulaurier (çev.) 645. Bu ayrıntı Venedik elyazmasında bulunmaz.

³⁷ Bk.: bir önceki dn. age. Selçuklu sarayında baş mühürdar (Die Seltschukengeschichte des İbni Bîbî, H. W. Duda (ed.) (1959) 106-109 ve 203-204) Sempad'ın çağdaşı, İbni Bibi'nin kaleme aldığı kaynaktaki, Kyr Vart (Müslüman kaynaklarında Kir Fard olarak geçiyor), adı belirtilmeyen kızı ve onun Kalonoros'u ele geçiren Selçuklu Sultanıyla evliliği üzerine fazladan bir kaç ayrıntı bulunur. Kyr Vart'a damadı I. Alaeddin Keykubad tarafından yeni bir yurtluk verilir: Akşehir yani Bizans Philomelion'u. Ermeni prensesi, Mahperi Hatun adını alır ve bir erkek, bir de kız çocuk dünyaya getirir (A. Eastmond, *Gender and Patronage*, y.dn. 35 age., 79 ve dn. 7-9). Sultan 1237'de emirleri tarafından zehirlenir ve Mahperi de bu komploya bizzat katılmış görünmektedir. Kocasının diğer karılarından olan erkek çocuklarını ortadan kaldırdıktan sonra I. Alaeddin Keykubad'ın halefi olarak, o sırada 15 yaşında olan kendi oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i (1237-1246) kabul ettirmeyi başaracaktır. Hiç kuşku yok ki, Mahperi genç Sultan rüşünü ispat edene kadar Selçuklu Sultanlığı'nın yönetimine ortak olmuştur.

Abstract

Expecting the Seljuks: An Inscription from the Walls of Alanya in Asia Minor dating to A.D. 1199

The inscription published here for the first time was recovered by chance during routine work in the Hisariçi quarter of Alanya in 2007. The limestone lintel, on which the inscription is engraved, was reused in the wall of a cistern. The inscription is now housed at the Alanya Archaeological Museum. The beginning of each of its three lines is missing, thus depriving us of important information.

The inscription in medieval Greek is as follows:

[---]ἐπηδρομάς τῶν βαρβάρων φυλάττειν κὲ καττωχυρῖν πό-
[λιν---τ]ῶν ὑπεναντίων, τοῦτο σπεύσας πεποίηκεν πολλοῦ γὰρ πόθου
[---]καλουμένου, οὗ ἡ κλήρα τοῖς κληρ(ονόμοις) πάλ(ιν) εἰς κληρουχ(ίαν), ἔτους ,ςψη',
μη(νὶ) Δεκ(εμβρίῳ)

[...] to fortify and protect the ci[ty] in all directions, against the incursions of the barbarians

[...] of the enemies... accomplished it rapidly and with great enthusiasm

[...] named [...], that his inheritance may go again to his inheritors as their rights; year of 6078 (=AD 1199), month of December

The inscription commemorates the repair of the city's fortifications by a person whose name and position are mentioned in the missing part. According to the inscription, the patron hurried in order to complete the work on the fortifications in the face of the approaching 'barbarian' threat. As this inscription from Alanya is certainly dated to 6078 of the Byzantine calendar, which corresponds to A.D. 1199, what were the historical conditions in Asia Minor in general and at Kalanoros in particular? Who repaired the city's fortifications? And who was the enemy threatening the city?

This was a Byzantine province of strategic importance, well worth controlling for their own purposes; for the Seljuks it was the only way to set sail on the open seas; for the Armenians it was a matter of national death or life in the bosom of a new state. On the other hand Cilicia and its neighbouring lands had fertile land and important ports on trade routes. Controlling this area meant controlling the routes from Central Asia as well as the sea trade in this part of the Mediterranean Sea.

The inscription does not seem not to be an imperial one of the Byzantines. It cannot have originated from a Byzantine *strategos* because it wishes that the heritage (i.e. the city and its environs) of the patron might pass onto his heirs. As a rule, however, a Byzantine military governor could not pass his position and rights to his heirs.

The Chronicle by Constable Smpad (1208-1276) of the Kingdom of Lesser Armenia sheds light on the chaotic political situation of the region. Kalonoros was an Armenian suzerainty under Leon I, outside the sphere of Byzantine rule, and was ruled by a baron called Kyr Vart already in 1198. As a baron he had the right to pass on his land and titles to his heirs, which makes the wish in the third line reasonable.

Who were these barbarians, so frightful? As the inscription is in Greek, they could not be the Byzantines. Naturally, the term 'barbarians' did not point to the Armenians because Kalonoros was ruled by an Armenian. Therefore the only choice is the Seljuks – which is further supported by the chronicle of the Armenian historian.

ΕΠΑΡΘΜΑΣΙΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΦΥΛΑΓΤΤΕΙΝ ΚΕΚΩΤΧΟΥΡΙΝ ΤΟ
 ΝΥ ΠΕΝΑΝΤΙΩΝ ΤΟΥΤΟΣ ΠΕΥΣΑΣ ΤΕ ΠΟΙΚΕΝ ΠΟΛΛΟΥΣ ΓΑΡ ΠΟΘ
 ΚΑΛΩΜΕΝΟΥΣ ΔΗΛΗΤΟΙΣ ΚΛΗΡΙΑΙΣ ΚΛΗΡΟΥΣ ΓΩΣ ΨΗΚΑΕΚ

Res. 1